

## A VASFŰZŐTŐL A FECSEGŐ HARISNYAKÖTŐIG

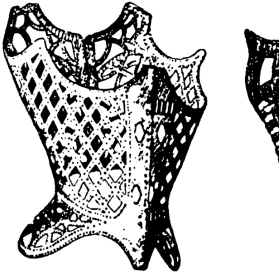
A fűző feltalálójának a nevét nem tudjuk. Egy többszázéves anekdota szerint a 13. században eszelte volna ki egy mészárosmester, aki feleségét nem bírván leszoktatni a folytonos fecsegéstől, olyan szerkezetet konstruált, mely a mellkast állandóan présben tartja és megnehezíti a lélekzetvételt. A példát a többi férj is követte, az eredmény azonban váratlanul másképen ütött ki. Az asszonyok felfedezték, hogy a páncél igen előnyösen szolgálja a természet karcsúsítását és a keblek felértékelését, ennél fogva a büntetésül rájuk illesztett kínozókört önként hordták tovább, mint bájszaporító toaletteiket. Csevegni épúgy csevegtek ezután is, mint azelőtt.

### *A FŰZŐ PÁLYAFUTÁSA*

Eddig az anekdota. Hiteles adatok szerint *a 16. század táján bukkan fel Itáliában*. Egészen addig az ideig fűző és derék egyet jelentett. A karcsúsító és felduzzasztó célt a testhez tapadó ruhaderék erős összefűzésével érték el. De ezt csak abban az időben lehetett megtenni, mikor még a derék és a szoknya nem vált külön, hanem egybe volt szabva. A vertugadin kor-

szakában gondoskodni kellett külön derékszorító készü-  
lékről s az emberi találékonyság igyekezett kielégíteni  
a szükségletet, megalkotván az *acélpántos fűzőt*.

Két párizsi múzeum, a Cluny és a Carnavalet,  
őríz egy-egy példányt ezekből a félelmetes acélvázak-  
ból. A látogató elszörnyedten áll meg előttük: for-  
májuk teljesen olyan, mint 19. századbeli dédunoká-  
juké, de vászon és halcsont helyett acéllemezekből



*Vasfűzők*

Vasfűzők és acélpántokból vannak egyberóva, megabroncsozva,  
összeszegecselve. Tökéletes testszorító prések; a kínzó-  
kamrák hüvelykszorítóinak és spanyolcsizmáinak elő-  
kelő atyafiai.

A rémes acélpáncélt az asszonyi társadalom egy-  
öntetű lelkesedéssel fogadta. Egy-kettőre elterjedt egész  
Európában. Olasz nevük volt *busto*, francia *corps piqué*,  
Németországban pedig *Blankscheid* néven tettek szert  
népszerűsége, amely utóbbi hangzatos elnevezés nem  
egyéb, mint a francia *planchette* (pánt) elkorcsosítása.  
Később a pántokat falemezből, elefántcsontból, hal-  
héből készítették s az *acélváz* helyébe vászon vagy  
selyemburok lépett.

Ha a divat változott, a fűző legott alkalmazkodott az újmódi derék formájához: hol ékalakúvá keskenyült, hol alacsonyra húzódott össze, hol ismét megnövekedett kétakkorára. Csupán egy tekintetben volt konzekvens évszázadokon keresztül: mindig úgy kellett megalkotni, hogy képes legyen az asszonyi derekat fulladásig összeszorítani, a mellkast elnyomorítani és a belső szerveket végzetes zsugorodásra ösztökélni. Ehhez a művelethez segítségre volt szükség, mert *a fűző elől zárt volt s csupán hátul, a zsinóratnál volt nyitva*. A zsinórok befűzését és erőteljes összehúzását az öltöző hölgy egyedül nem bírta megcselekedni. Ez vagy a komorna, vagy — mondjuk — a férj feladata volt. Egész a múlt század közepéig túrték a nők ezt a kényelmetlenséget. *Gavarni* egy pompás rajza az esti kifűzéssel bajlódó férjet ábrázolja s a kép alatt ez a kaján szöveg olvasható:

»Ejnye, ejnye, mikor ma reggel a zsinórt befűztem, egyszerű csokrot kötöttem rajta, — most meg ehol, dupla csokorra van a vége kötve ...«

A múlt század negyvenes éveiben végre felbukkant a megváltást jelentő találmány: elől a *fűzőt megnyitották és kapcsol alkalmaztak rajta*, úgy hogy segítség nélkül is fel lehetett öltetni. Persze csak akkor, ha az illető hölgy nem ragaszkodott az abszolút darázsderékhoz, mert ebben az esetben bizony szükség volt a zsinórösszehúzáshoz izmos szobalányi vagy férfiúi marokra.

Az orvosok előtt nem volt titok, hogy a fűző nyomorékká teszi a viselőjét, sőt az utódokat is korcsokká lapíthatja. Hadat üzentek neki, küzdöttek ellene írásban és szóval, csatlakozott hozzájuk a szószék is — minden eredmény nélkül. Nem használt a fejedelmi parancs sem. *II. József* császár rendelettel tiltotta be a fűzőt valamennyi állami fennhatóság alá tartozó intézetben. De az asszonyok magánéletébe még abszolút uralkodó létére sem mert belenyúlni, tehát az ismert fortélyhoz folyamodott, mellyel már a plundranadrág elleni küzdelemben találkoztunk: a divatos viseletre rá akarta ütni a szégyenbélyeget. Elrendelte, hogy *a*

*fegyházra ítélt nőket büntetésük egész tartama alatt fűzőben kell jártni.* Naiv férfiesszel azt hitte, hogy a nők így majd elröstelik magukat és szakítanak a rabdivattal. Eredmény: a rabasszonyok boldogan hordták a fűzöt, a nagyvilág asszonyai pedig nem vettek tudomást a fegyházak belső életéről.

A francia forradalom alatt s a rákövetkező két évtizedben szünetelt a fűző uralma. Az empire-viselet idején kellő szolgálatot tett a mell alá simuló széles öv. De aztán újból hatalmába kerítette a nővilágot, mely önkínzó gyönyörűséggel engedte magát sanyargattni. *i86g-ben egyedül Párizsban 3722 fűzőkészítő dolgozott.* Egy fűző elkészítéséhez két nap kellett, tehát a statisztika szerint abban az évben Párizs 677.404 darab fűzöt szállított a kedvenc kínzóeszközéhez ragaszkodó hölgyvilágnak.

Rengeteg fajtájú fűző árasztotta el a piacot. 1850-től 1869-ig hetven olyan találmányt szabadalmaztattak Párizsban, mely a fűző tökéletesítését célozta. Társágságbeli hölgynek legalább tíz, esetleg még több különböző fűzőre volt szüksége mindennapi életében. íme a lista:

*Reggeli fűző:* kis batiszt ujjas, kevés halcsonttal. *Napközi fűző:* legalább három darab s pedig egy fekete, egy halványkék, egy rózsaszín szaténból. Nyáron: batiszt vagy nyersselyem. *Estélyi fűző:* a ruhának megfelelő színből, igen erősen összeszorítva. *Éjjeli fűző:* szarvasbőr, halcsont nélkül. *Alkalmi fűzők:* Utazáshoz tág; szabályozható kapsokkal. Lovagláshoz erős nyersvászon, az ágyék körül rugalmas gumirésszel. Tengerifürdőhöz (!) pánt nélkül. Áldott állapot nem várt esetére igen bő, kevés pánttal, könnyen engedő gumi-szalagokkal.

Nem kell azt hinnünk, hogy efféle fűzőgyűjtemény csupán a párizsi nők ruhatárában volt található. A mi asszonyaink sem érték be egy-két darabbal. Bizonyoság rá egy hirdetés, mely a *Honderű* 1845. évi 5. számában jelent meg ezzel a szöveggel:

»Palonek J. készít mindennemű férfi (!) és női vállderekakat. Ajánlja a mélyen tisztelt közönség figyelmébe az új

divatú s különösen a táncban igen kényelmes, könnyű, testhez simuló s a *természetei szépen kiemelő* célszerű női vállakat, melyek a szabad mozgást és hajlást legkevésbé sem akadályozzák. Kaphatók továbbá nála esti és reggeli vállak, mások segedelme nélkül felölthetők, valamint készen találhatnak nála férfivállak is.«

October 21, 1899. SOCIETY. 1048  
**MADAME DOWDING,**  
8 & 10, CHARING CROSS ROAD (Opposite the National Gallery Trafalgar Square),  
Ladies Tailor, Corsetiere and Court Dressmaker.



No. 1 - THE BALLROOM



No. 2 - THE MILNER



No. 3 - THE ETCHED

- A 36in.
- B 24in.
- C 26in.
- D 9in
- E 4in.
- F 10in.
- G 5in.



No. 4 - THE HUNTING BELT



No. 5 - THE CARLTON



No. 6 - THE SULLYTON GIRD



No. 7 - THE QUEEN OF CORSETS



No. 8 - THE DOLLAR



No. 9 - THE GENTLEMAN SLANG CORSET

Small text block containing detailed descriptions and pricing for the corsets, including references to 'Society' and 'Madame Dowding'.

Férfi- és női fűzők (hirdetés az angol »Society« c. családi folyóiratban, 1899)

A csábító hirdetésből arról értesülünk, hogy bizony *a férfiak sem riadtak vissza a természetkarcsúsító mesterkedésektől*. Valahányszor szűk ujjast vagy kabátot diktált a divat, a férfifűző is megjelent a szabók műhelyében. A múlt század 40-es éveiben, *a redingote uralma alatt úgyszólván kötelező volt*. Valószínű, hogy a pesti uracsok sem a magyar ruha alatt hordták, hanem a »módis« öltönyt varázsolták vele testhez tapadóvá.

De bármily »szépen emelték ki a természetet« a merev, halcsontos, bordanyomorító acélprések, idővel maga a divat végzett velük.

### A DEKOLTÁZS

Helyes francia neve: *décolleté*, de nálunk a dekoltázs használatos.

A divat époly szeszélyesen nyitogatta és zárogatta a női ruha felsőrészét, mint ahogyan a ruha formáit változtatta. Inkább nyitogatta, mint zárogatta. A dekoltázs keresztülment minden elképzelhető változaton. Volt kerek, volt négyszögletű, volt hegyes, volt szívalakú. Egyszer csupán elől volt nyitva s hátul a gallér befödte a nyakat; másszor a ruha köröskörül lecsúszott és szabadon hagyta még a vállakat is. Néha átlátszó fátyol takarta a kivágást, — néha ezt a szolgálatot finom kis kendő, a *fichu* teljesítette, persze meglehetősen hanyagul, mert minduntalan félrecsúszott. A kivágás méreteit illetően az irányzat legtöbbszörre a bessz felé hajlott, olykor merészen túllépve a megengedett határokat. Már Dante így panaszkodik a Purgatórium huszonharmadik énekében:

... látom  
mikor szószékről fogják prédikálni  
a rossz flórenci nőknek a tilalmat,  
keblük bimbóstud mutogatva jární.

(Babits Mihály fordítása.)

Régi prédikátorok a dekoltázst a »pokol ablaka« gyanánt emlegették. A divat egyik ismérvét, a túlzást, a dekoltázs körül is megtaláljuk. Voltak idők, mikor a nők még azzal a merész kivágással sem érték be, melyet Dante a firenzei nők szemére vet. Nem is olyan

régen, a múlt század utolsó éveiben a londoni divathölgyek felújították az ősrégi egyiptomi divatot, melyet állítólag Kleopátra népszerűsített: átfúrták a kérdéses bimbókat és briliánsoktól szikrázó aranygyűrűket akasztottak beléjük. A sajtóságos ékesség hivatva volt a férfiszemet minél erősebben az illető pontra dcelejzeni, ami kétségtelenül sikerült is, különösen azoknak a hölgyeknek, akik a gyűrűcskéket még apró láncocskákkal, gyöngysorokkal fűzték egymáshoz. Adat van rá, hogy 1898-ban az Old Bond Street egyik ékszerésze negyven londoni dámán hajtotta végre a fájdalmas operációt és látta el őket megfelelő ékszerekkel.

A *kebelgyűrűnek*, mint kínzóeszköznek, valóságos előde létezett a középkorban. A pellengér-büntetésnek súlyosbított eseteiben az elítélt nők mellbimbóját tüzes tűvel fúrták át, vasgyűrűt illesztettek bele s a gyűrűnél fogva láncolták a boldogtalant a pellengérhez. És a londoni nők önként vállalták a tüzes tű kínjait! Tanulságos adat a divat lélektanához.

De mit tegyen az, akivel a természet mostohán bánt el mell dolgában? Az ő segítségére jöttek a *kebelnövesztő szerek* gyártói. Évszázadokon át dőltek be a nők ilyen szereknek, pedig az eredmény megmutatta, hogy egyik sem ér semmit. Íme egy recept a XVI. századból:

»Végy birkalábelvölt tetszésszerűt mennyiségben, tégy hozzá harmadrésnyi viaszt, olvaszd meg lassú tűzön; kavard össze tiszta fehér ecetet fehérrépa levélvel; mosd meg az illető mellett ezzel a lével, azután kend meg a velő- és viaszkeverékkel, végezetül hints rá finomra őrölt tömjénport s mindezeket cselekedd több napon keresztül.«

Persze hiába cselekedték az előírt műveletet akárhány napon át, a csenevész bájacska csak nem akart szaporodni. Rendkívül jellemző az indok, mellyel az ismételt balsikerek után a régi nő megadta magát sorának: »a szer jó, de a használat idejében a csillagok állása nem volt kedvező«.

Akinek a sok jóféle szer nem használt, végső eszközül igénybe vette a *műmellel*. Londonban a XVIII. század végén már olyan tökéletes viaszmeleket tudtak gyártani, hogy nem csupán az erek kékeltek át rajtuk,

de lélekzetvétele alkalmával pihegni is tudtak. Naiv próbálkozások, a plasztikai műtétek mai távlatából tekintve.

*HADJÁRAT  
A DEKOLTÁZS ELLEN*

A divat múltjának legfigyelemreméltóbb epizódjai azok az *újra meg újra megújuló támadások, melyeket a szószékről intéztek a dekol-tázs ellen*. Példátlan heves-ségű rohamok voltak ezek. Nem csupán a túlvilági bűnhődést tárták a csupasz mellű asszonyok elé, de már a földi életben rájuk sütötték a szégyenbélyeget: szemérmetlen és erkölcstelen személynek, a férfiak megrontóinak kiáltották ki őket és szidták, gyalázták szemtől szembe, a nagy nyilvánosság előtt.

Semmi sem illusztrálja jobban a divat minden hatalomnak fittyet hányó erejét, mint az a néma és nyugodt ellenállás, mellyel az asszonyok a támadásokat fogadták. A divat parancsa kötelezővé tette a dekol-tázst, más parancsnak pedig ők nem engedelmesked-nek. Több, mint hétszáz esztendő telt el azóta, hogy Dante a szószék tilalmával ijesztette a firenzei nőket, trónok és birodalmak omlottak össze, újra meg^ újra át kellett rajzolni Európa térképét: de a ruhaszabás-minták rajzába földi hatalmasság nem avatkozhatott be. S a nők sohasem mentek át ellentámadásba. Hét-száz év alatt egy komoly szó sem hangzott el a dekol-tázs védelmére, de a front áttörhetetlennek bizonyult.

A szószék élőszavának segítségére sietett a nyom-tatott betű. *Gúnyiratok özöne* indult harcba a dekol-tázs ellen. Németországban a XVII. század végén alig egy évtizeden belül húsz pamflet rohamozta meg a kivá-gott ruha divatját; természetesen a legcsekélyebb eredmény nélkül.

Egy rövid betekintés ezeknek a vitairatoknak a stílusába megmutatja, milyen heves-ségű támadásokat kellett az asszonyoknak kiállniuk a dekol-tázs tűzroha-mában.

Népszerű mű volt egy névtelen szerzőnek 1686-ban megjelent írása ezzel a furcsa címmel: *Wass die blosse*



*Brüste seyn ein gross Gerüste viel böser Lüste, wird dem züchtigen Frauen-Zimmer zu Ehren, und den unver-schämten Weibs-Stükken zur Schande, erwiesen.*

A szépen rímelő címtől nagyon is elütnek a szövegben foglaltató rímtelen gorombaságok.

»A férfiak szívében gonosz indulatok lakoznak — írja a névtelen erkölcsbíró — s a pokolbeli kovács azon mesterkedik, hogy ezeknek az indulatoknak tüzét minél jobban szítsa. Átkozott munkájához a kivágott ruhájú asszonyokat használja eszközül, mert a tűz szításánál a dagadó és szálló csupasz mellek az ő fűjtatói.«

Végül a szerző egyenesen azzal vádolja meg a nőt, hogy elárulják az Istent. A kissé rabulista eszmenet következőképen jut el a lesújtó végeredményhez: Ki az áruló? Aki az ellenségnek megnyitja a várkaput. Az ördögnek az a célja, hogy bevegye Isten várát, vagyis az emberek szívét. És íme, mit tesznek a nők? Keblük kettős várát feltárják, vagyis a legnyíltabb árulást követik el.

Az ilyen rabulisztika jellemző vonása volt a XVII. századbeli vitairatoknak. Egy másik szerző jogi okoskodással teszi felelőssé a nőt az elcsábított férfiakért. Abból az ószövetségi jogtételből indul ki, amely szerint ha valaki ciszternáját takaratlanul hagyja és abba egy arrahaladó számár vagy ökör beleesik, úgy a kárért a ciszterna tulajdonosa felelős.

»Már pedig a nők a ciszternát hagyják takaratlanul, mikor nem fődik be a mellüket; azt hiszitek hát, hogy nem fogtok sokkal inkább felelni az Úr széke előtt azért a felebarátotokért, aki beleesik a paráznaságnak ebbe a kútjába s akinek a lelke bizonytalansággal szászorta becsesebb, mint egy számár vagy ökör?«

Ugyanígy okoskodik *Boileau* abbé, a nagy szatirikus testvérbátyja *Traité sur l'abus des nudités de gorge* című, 1675-ben megjelent könyvében. Hivatkozik a Mózes által megállapított kártérítési kötelezettségre, mely azt terheli, aki nem vigyáz a tűzre s a gondatlansága folytán kipattanó szikra felgyújtja a szomszéd házát.

»Jusson eszetekbe, — írja az abbé — hogy meztelen mellek könnyen tüzet gyújthat a rábámuló férfiak szívében,

tehát ti vagytok felelősek a kárért, ami az ekként okozott tűzből származik.«

A hasonlatok terén sem maradt el a francia abbé a német prédikátorok mögött:

»A kebel a sátán trónusa, a démonok búvóhelye, szemlégetése veszedelmesebb a férfiakra, mintha a baziliszkus gyilkos mérgű szemébe néznének. Pedig lám maga a természet is minő bölcs ujjmutatással szolgál: azért adta a hosszú haját a nőknek, hogy azzal illendő módon betakarózzanak.«

Végtelenül kedves az a naivitás, mellyel a jószándékú abbé utolsó érvét kijátszotta s azt hitte, hogy ezzel véglegesen, ellentmondást nem tűrően, örökre elintézte a sokat vitatott kérdést:

»Semmi szükség sincs arra, hogy ezeket a bájakat a férj előtt mutogassátok, mert ő azokat igen jól ismeri. Ha pedig idegeneknek mutogatjátok, úgy a férj felháborodását idézitek elő, mert ő bizonyára ragaszkodik hozzá, hogy más ne lássa, amit ő lát. Következésképpen az egész divatnak nincs semmi értelme.«

Sátán fűjtatói, ördög trónusa, démonok búvóhelye — mindezek szelíd szemrehányások azokhoz a válogatott gorombaságokhoz képest, melyekben a dekoltált asszonyságoknak szemtől szembe volt szerencsésük részesülni, mikor nem átallották, hogy kivágott ruhában jelenjenek meg a templomban. A világrekordot ezen a téren is *Abraham a Santa Clara*, a nagyszerű bécsi hitszónok tartja, aki neg bánta, akármilyen előkelő dámák üldögéltek is a padosorokban, ő bizony kimondta, ami a szívéen feküdt. Történt, hogy egy jámbor bécsi pap a dekoltázsról prédikálván, a szónoklat hevében megfeledkezett magáról és azt találta mondani, hogy bár jelennék meg hirtelen János evangélista jelképes madara, a sas és pottyantana egyet a kivágott ruhájú asszonyok mellére! Az elszólásból botrány lett, nagybefolyású hölgyek panaszra mentek az érsekhez, aki kénytelen volt engedni és megbízta Abraham a Sancta Clarat, hogy következő vasárnapon hozza valahogyan rendbe a dolgot és tekintélyével nyugtassa meg a háborgó asszonyi lelkeket. A nagy pap felment hát a szószékre és mély sajnálkozását fejezte ki, hogy lelkésztársa ilyent talált

mondani. »Nem volt igaza, — tette hozzá — mikor János evangélistát idézte. Ha tőlem függne, én azt a tulkot bízám meg a kívánatos művelettel, amelyet Máté evangélista mellett szoktak ábrázolni.«

A hétszázéves hadjárat a legkisebb eredményt sem tudta kiharcolni. Tegyük fel, hogy az úri dámák egyszer mégis csak szívükre vették volna az intelmeket és csupa jószándékkal tértek volna haza a templomból. Otthon már várta volna őket a meghívó az udvari bálra, melynek végén ez a rendelkezés foglaltatott: »*Megjelenés dekoltált ruhában.*« Sőt még furcsább eset történt meg egy szavójai hercegnővel. Vadászon volt reggel s azonmód, vadászruhában jelent meg a templomban. A lelkész nem sokat törődött a tiszteletlen hölgy magas rangjával, megszakította a szentbeszédet és keményen megróta az illetlenségért. Szegény hercegnő megtörten sietett haza, gyorsan átöltözött, felvette a legszebbik kivágott toalettjét és visszament a templomba. A hiba jóvátevéődött.

Végül álljon itt tanulságul *Massillon* clermonti érsek esete. Massillont a franciák legnagyobb ékes-szólása hitszónokuknak tartják. Egyik prédikációjában a *mouche*, a kis fekete szépségtapasz volt napirenden, mellyel abban az időben a nők meglehetősen visszaéltek. »Nem látjátok be — dörögte az aranyszájú érsek — minő üres hivalkodás ez a szépségtapasz? Hiszen nincs egyéb célja, mint hogy a férfiak szemét odacsalogassa! Miért nem ragasztotok mindjárt a vállatokra, a kebletekre is tapaszokat? akkor aztán ugyancsak lenne a férfiaknak mit bámulniok!«

Eredmény: másnap valamennyi asszony keble és válla szépségtapaszokkal ékeskedett. Úgy hívták őket: *mouches à la Massillon ...*

*A KIRÁLYNÉ,  
AKINEK CSAK KÉT INGE VOLT*

A görögöknél *chiton* volt az ing neve, a rómaiaknál *tunica*. Gyapjából készült, rövid ujja volt, térdig ért. Szegény embernek ez volt az egész öltözet; a jobb-

módúak a felsőruha alatt hordták, épúgy, ahogyan manapság viseljük az inget.

A középkor már ismerte a *vászoninget*, de nem mint a ruházkodás rendes, magától értetődő kiegészítő részét, hanem mint a legnagyobbfokú *fényűzést*. Álmélkodva olvassuk régi leltárakban és feljegyzésekben, hogy a legelőkelőbb személyiségeknek milyen kevés inge volt. Bajor Izabella, francia királyné mindössze *három* darabot tartogatott a kelengyéjében! Különösen a hollandi vászon volt igen becses és drága anyag; VI. Károly francia király felesége csupán *két* darab ilyen finom hollandi inggel rendelkezett, XIV. Lajos sógor-  
nője, a zamatos levelezéséről híressé vált Liselotte pfalzi hercegleány hat nappali- és hat hálóinget hozott magával, mikor férjhez ment az orléansi herceghez. Még a XVIII-ik században is akadtak puritán erkölcsű dámák, akik bűnös hivalkodásnak minősítették a dúsan felszerelt fehérneműs szekrényt. Maga a királyné, XV. Lajos felesége, felháborodva fakadt ki, mikor egyik polgárasszony gazdag kelengyéjét emlegették előtte: »Erről ismerni rá a jött-mentre, a parvenüre; mi itt az udvarnál beérjük két inggel; addig hordjuk, amíg elszakadnak s akkor újakat csináltatunk!«

Az erkölcsi szigor feltétlenül tiszteletreméltó, azonban tájékozatlanul hagyja a mai olvasót abban a tekintetben, hogy a puritán nézetű és kevés ingű hölgyek *mikor és hányszor váltottak fehérneműt?*

A ránk maradt adatok meglehetősen lehangolóak. Scarron egy helyütt azt írja, hogy az ő idejében az udvari dámák *havonként egyszer* szoktak inget változtatni. El is hihetjük neki, ismerve a XVII. század felfogását a tisztaságról. 1640-ben jelent meg a *század* leghíresebb illemtana, a *Lois de la galanterie*. A divatifjaknak adott tisztasági tanácsai így hangzanak:

»Néha elmehetünk a fürdőökhöz, hogy testünk tiszta legyen s naponként fáradságot vehetünk magunknak ahhoz, hogy megmossuk a kezünket. Majdnem olyan gyakran mossuk meg az arcunkat is . . .«

Sévigné asszonyt vidéki kastélyában meglátogatta két arisztokrata dáma. Dicsekedve mutogatták neki

drágakövekkel megtömött ékszerdobozait — viszont nem volt váltani való ingük és szinte ragadtak a pizsoktól.

### AZ »IZABELLA-SZÍN«

Ez a tisztaság-iszony érthetővé teszi az *Izabella-szín* keletkezésének történetét. Az ismert anekdota szerint az eset Ausztriai Izabellával, II. Fülöp leányával, Németalföld uralkodónőjével esett meg. Mikor a spanyol uralom ellen fellázadó németalföldi szabadsághősök Ostende várába szorultak, Izabella maga is megjelent a várat ostromló spanyol seregnél s hogy a csapatokat fellelkesítse, ünnepélyes fogadalmat tett, hogy *addig nem vált inget, amíg seregei a várat be nem veszik*. A nagyszerű fogadalom hivatva volt bátorságra serkenteni az ostromlókat és megfagyasztani a lázadók ereiben a vért. Ám a megátalkodott forradalmárookra semmi hatást sem tett a fejedelmi nagymosás szüneteltetése és olyan makacsul tartották magukat, hogy a várat csupán *három évig, három hónapig, három napig* tartó keserves ostrom után sikerült nagynehezen bevenni. A királyné inge ezalatt kapuciner-színűre pizskult. Az udvari szervilizmus úgy segítette a dolgon, hogy a pizsokszínt divatszinné avatta s aki magát az udvarhoz akarta számítani, Izabella-színben forgolódott a fejedelemnő körül.

Sajnos, az érdekes történet a mendemondák sorába tartozik. Ostende 1604-ben esett el, viszont az angol udvar régi iratai közt találtak egy 1600 július havában felvett jegyzéket Erzsébet királyné ruháiról s ebben már fel van említve egy »Izabella-színű« selyemruha. Az elnevezés tehát feltétlenül korábbi eredetű, de származásának valódi titkát immár eltakarja előlünk a századoknak ráakodott, hasonló színű patinája.

### A CSIPKE-KULTUSZ

A XVIII. században már javul a helyzet. Az ing alkotó elemévé válik a férfi és női piperének. Szebbnél-szebb, drágábbnál-drágább *csipkedísszel* ékesítik. A világhírű badeni fürdőben a század elején az volt a di-

vat, hogy az úri társaság hölgyei mosatás után *az ablakba akasztották ki száradni csipkés ingremekeiket* s az uccán korzózó közönségnek legfőbb szórakozása az volt, hogy az elébe táruló ingcsodákat bámulta és kritizálta.

A csipkekultuszt Angliában hajtották a legnagyobb túlzásba. A londoni úrihölgy valóságos csipkefelhőben lebegett a szalonokon keresztül s bizonyára nem gondolt rá, hogy hány szerencsétlen flamand csipkeverőleány szemevilága veszett bele ebbe a felhőbe. Archenholtz londoni jegyzetei szerint 1786 táján csakis azt a kelenyét tartották társaságbeli hölgyhöz méltónak, melyben a csipkés ingek és egyéb alsók számlája legalább ötezer fontra rúgott! Ezt a luxust még Joséphine császárné pazarlása sem érte utol, aki egyik unokahúgának »csak« huszonötezer frankot utalt ki fehérműre, mikor férjhez ment. Ő maga tudvalevően *háromszor váltott fehérműt napjában*. Napoleon beérte kevesebbel, csupán *naponként vett fel tiszta inget*.

A remekbe készült ingeket nem lehetett a hazai mosónők durva kezére bízni, akik meszet habartak a vízbe és tönkreégették a drága fehérműt. A *francia divatvilág Londonban mosatott, a londoni viszont Hollandiában*, mert az volt a korbéli tudományos meggyőződés, hogy a dúnákon átszivárgó víz tiszta és lágy, tehát kiválóan alkalmas a finom fehérmű mosására. A kispénzű polgárság úgy oldotta meg a kényes kérdést, hogy lehetőleg egyáltalán nem mosatott, vagy pedig sajátkezűleg áztatta ki szegényes fehérműjét a Szajna vizében. Volt persze a polgárságnak úrhatnám része is, mely kicsiben bár, de utánozta a gazdagok csipkemániáját: ezek a sznobok egyszerűen rávarrták a csipke-kézelőt a piszkos ingujjra.

Nálunk magyaroknál nem bírt elharapózni a csipkeőrület. Helyette egy különös divatról ad számot *Apor Péter Metamorphosis Transylvaniae* című remek korfestő munkájában.

»Igen viselték azelőtt — írja — mind az asszonyok, mind az leányok, mind az belső kis ingen, mind az külső ingen is sűrűn egészben mindenütt megrakva rézből csinált igen apró, mintegy lencseszemnyi islógokat, mert az volt az nevi, úgy

hogy egy ingre afféle apró islóg két, háromezer is reá volt rakva s varrva.«

Ez az islóg (alkalmasint a német *Einschlag* szóból) a leírás szerint rézből vert flitter-féle lehetett, mellyel főleg az ingujjat és a nyakrészt varrták ki, amint azt némely népviseletben ma is láthatjuk. Semmi esetre sem volt valami kényelmes ruhadarab; ami pedig a mosatás kérdését illeti, bizonyos, hogy az erdélyi asszonyok sem Londonba, sem Hollandiába nem küldözgették islógos ingeiket...

*MOLIÈRE*  
*TIZENNYOLC HÁLÓINGE*

Az ing becses természetéből következik, hogy mindenképpen kímélni kellett. A középkori ember éjszakára levetette és helyébe nem öltött fel semmit. Nem csupán a trubadúrok és Minnesanger-ek költeményei, de a korbeli kéziratok miniatűrjei is azt bizonyítják, hogy a *hálóinget nem ismerték* és ruhátlanul aludtak. Csupán a XVII. században kezd a hálóing, mint külön ruhadarab szerepelni. Saint Simon herceg emlékirataiban fontos dolog gyanánt említi fel, hogy az udvari orvosok minden reggel nyolc órakor megjelentek a beteg király hálószobájában és másik inget adtak rá... Molière halála után *tizennyolc hálóinget* írtak össze a hagyatékában. Így pazarol a bohémember. Apjának, az öreg Poquelinnek hagyatéki leltára is ösmeretes: ebben csupán négy hálóing van felsorolva.

Az *alsónadrágot* Itáliában kezdték hordani a nők a XVI. században; innen vitték át divatját a Medici-asszonyok Franciaországba. Többnyire idős asszonyok viselték, jó meleg gyapjúból. Az *alsószoknya* a XVIII. század táján tűnik fel. Eleinte szintén meleg anyagból készül, később az alsónadrág kíséretében fodorosán, csipkésen csatlakozik az ingdíszek luxusához.

*A KIRÁLYNÉNAK NINCS LÁBA*«

Eugénia császárnét illeti a dicsőség, hogy elsőnek próbálkozott meg a »retroussé« incselkedésével. A ke-

esésen felcsípett szoknya bepillantást engedett a csipke-  
titkok alsó határába. Persze, mint minden újításnak, a  
szoknyaemelítés bájos divatjának is akadtak maradi  
ellenzői. A császárné merészsége nagy fejcsóválásokra  
adott okot Párizs konzervatív köreiből, sőt akadt egy  
magasállású idegen úr, aki hangosan fejezte ki nem-  
tetszését. Ez az idegen úr — *l. Ferencz József* volt. A  
szigorú erkölcsű uralkodó mereven ragaszkodott a spa-  
nyol etikett szabályaihoz, amely szabályok között tudva-  
levően az is szerepel, hogy »a spanyol királynénak nincs  
lába«. Miután a francia császárnét szemtől-szembe nem  
kritizálhatta, a saját feleségéhez, Erzsébet királynéhoz  
fordult, mikor Eugénia jelenlétében kocsiba szállt:  
»Ügyelj, hogy felszálláskor a lábad ki ne lássék...«

*MI LESZ A NADRÁG  
LEVÁGOTT VÉGÉBŐL?*

A *harisnya*, a »retroussé« kiegészítője, úgy szüle-  
tett meg, mint ahogyan az őslények szaporodnak: osz-  
lás útján. A hosszú, szűk nadrágok idejében a divat rá-  
jött, hogy a viselet kényelmetlenségén azzal lehet segí-  
teni, ha a nadrágot két darabra vágjuk. Ez megtörtént s  
azontúl az alsórész harisnya alakjában önálló lényként  
folytatta életét. Angliában a harisnyaárut ma is úgy  
hívják: »*hosierey*«. A franciáknál a felsőrész »*haut de  
chausse*«, az alsórész »*bas de chausse*« nevet kapott s az  
utóbbiból csonkult meg a harisnya mai francia neve:  
»*bas*«.

Az egyszerű posztó-ös leszármazottja ragyogó pá-  
lyát futott meg. Lassan, döcögve indult el a pálya, hi-  
szen egészen a XVI. század végéig kézzel kötötték a  
harisnyát; a kötőgépet még nem találták fel.

1589 ben történt, hogy William Lee, woodboroughi  
anglikán lelkész, házasodni készült. Órák hosszat ült a  
menyasszonya mellett; szeme ábrándosan csüngött a  
lány szőke haján, rózsás arcán, kis fehér kezén ... Egy-  
szerre csak felvillant valami az agyában s az ábrándos  
csüngés homlokráncolással szigorúit. Mert a kis fehér  
kéz — harisnyát kötött. Nem is órák hosszat, hanem nap-



hosszat, hónaphosszat, évhosszat. Hogyan lehetne a kedves leányt ettől a rabmunkától megszabadítani? A szerelmes ember esze segítségére sietett a szívének és *William Lee feltalálta a harisnyakötőgépet*. A londoni harisnyás-céh címerében ma is látható a kötőgép; egyik oldalán egy lelkészruhás alak tartja, a másikon egy nőalak, kezében kötőtűvel.

A harisnya karrierje immár biztosítva volt. Fel is lendült a legmagasabb fokig, a pókháló finomságú selyemharisnyáig, melyet a XVIII. század divathölgyei *drágakövekkel varrattak ki, sőt a kedveseik arcképét is ráfestették*. Persze, a harisnyaszínt a mindenkori divat diktálta; hol tetszést, hol elszörnyedést váltva ki a laikus nézőközönségből. Ki hinné el a mai szerény, visszavonult életet élő fekete harisnyáról, hogy fiatal korában mintaképe volt a ledérségnek? Pedig való, hogy a múlt század kilencvenes éveiben csak ügyyel-bajjal bírt magának utat törni, mert az akkori felfogás »ultramodern«-nek, következésképp erkölcstelennek bélyegezte.

#### A KÉKHARISNYA

S hát a *kékharisnya*? Ennek a hajdan közkeletű elnevezésnek az eredetét senki sem ismeri. Az olyan nőt értették rajta, aki irodalommal tömi tele magát, de maga is írogat, viszont elhanyagolja háziasszonyi kötelességeit. Ma már persze tartalmát vesztette s nem is igen használják. Annyi bizonyos, hogy a XVIII. század közepe táján Lady Montague híres londoni irodalmi szalonjának rendes vendégeit *bluestockings* (kékharisnyák) névvel illették. Állítólag egyszer a háziasszony meghívott valamely aznap érkezett külföldi nevezetességet, ez azonban mentegetőzött, hogy nem tud elmenni, mert még útiruhában van, a selyemharisnyái sincsenek kicsomagolva. A háziasszony azt felelte, hogy nem tesz semmit, az ő szalonjában nem a ruha a fontos, hanem a szellem; tessék tehát eljönni akár kék gyapjúharisnyában. Ez az elröppent szó ragadt volna rajta azután a társaság nőtagjain. Ám az is bizonyos, hogy Velencében már a XV. században létezett egy *Società délie calze* nevű

irodalmi társaság; ennek férfi- és nőtagjai megkülönböztetésül kék harisnyát hordtak. A név tehát innen származhatott át Angliába. Volna még egy harmadik változat is, melyre a komoly irodalomtörténészek nem gondoltak. A háztartását elhanyagoló, irodalommal kacérkodó hajdani asszony saját magát is elhanyagolta s bizony a szép fehér harisnyára szutykos kékes patina rakódhatott, ami az elnevezést indokoltta tette.

*VALLOMÁSOK  
A HARISNYAKÖTŐN*

*A harisnyakötő* az egyszerű szalagcsokorból lassanként valóságos műtárggyá fejlődött. Luxusa a XVIII. században éri el a csúcspontot. Csatja zománcos aranyból készül, gyöngyök és drágakövek körítik. Némelyik dáma a címerét zománcoztatja rá, másik a kedvese képét, vagy valamely titkos jelentőségű emblémát. Egy magasállású hölgy megözvegyülvén, gyengéd ötlettel dokumentálta szomorú özvegyi gyászát: harisnyakötőjén azontúl árvácskák voltak láthatók. Igen, láthatók, mert a műtárgyakat nem azért alkották, hogy senki se lássa őket. . .

Magára a harisnyakötő selymére szokás volt valamely *elmés mondást* hímeztetni: a harisnyakötő elkezdett fecsegni s kifecsegett minden titkot. Egy XVIII. századbeli kötőszalagon ez a megható mondás olvasható: »*Szívünk egyesülése minden boldogságom.*« (L'union de nos coeurs Fait tout mon bonheur.) A csat pajzsán két egybeolvadó szív magyarázza a mondást, mely egyébként még mindig magyarázatra szorul abban a tekintetben, hogy mi keresnivalójuk van az egyesült szíveknek éppenséggel a harisnyakötőn? Értelmesebb egy másik, 1750-ből való német harisnyakötő kacér versikéje:

Wo wir binden, wo wir glänzen,  
Sind Ulrici's Landesgrenzen.

Tehát Ulrik volt az illető úr neve, akinek a tilalom szólt. Talán nem is tilalom, mint inkább biztatás. . .

A legőszintébb nyilatkozatot egyik nagy francia színésznő harisnyakötőjéről olvashatták le az illetékesek. Gyémántokkal volt rajta kihímezve az angol térdszalagrend híres jelmondata, mindössze némi eltéréssel. Az angol rendszalagé így szól: »*Hony soit qui mal y pense*«. (Átkozott legyen, aki itt rosszra gondol.) A művésznő harisnyakötőjén ez állott: »*Hony soit qui point ny pense*«. (Átkozott legyen, aki itt semmire sem gondol.)

### A TÉRDSZALAGREND

Ami magát a *térdszalagrendet* illeti, ezzel is úgy vagyunk, mint a kékharisnyával: semmi bizonyosat sem tudunk az eredetéről. Ami annál különösebb, mert a térdszalagrend (*Order of the Garter*) Anglia legelőkelőbb lovagi rendje s a jelmondat magának az angol koronának jelmondata. Az ismert anekdota szerint 1349-ben bál volt III. Edvárd király udvarában, Salisbury hercegné, kit a királyhoz gyöngéd szálak fűztek, tánc közben elvesztette a harisnyakötőjét. A gáláns király felemelte s hogy leszerelje a gúnyos mosolyokat, a saját térde alá kötötte és megtette a történelmi kijelentést, melyet helyesen inkább így kell lefordítani: »Szégyelje magát, aki rosszra gondol.« Hozzátoldotta, hogy lesz még idő, mikor büszkén fogja hordani, aki ma nevet rajta. És másnap megalapította a térdszalagrendet. (Kék bársony szalagját, a nevezetes felirattal, a rend tagjai bal térdük alá kötve hordják.) Az anekdota hitelének már az is ellene szól, hogy abban az időben Salisbury hercegné anyja lehetett volna a királynak, tehát a szerelmi kapcsolat nem valószínű. Más verzió szerint Oroszlán-szívű Rikárdnak volt egy válogatott lovagi csapata, kik megkülönböztetésül szalagot hordtak a térdük alatt. Ennek emlékezetéül III. Edvárd a crécy-i csata előtt a saját harisnyakötőjét tűzte lándzsahegyre és azzal adott jelt a támadásra.

Valószínű, hogy egy ó-angol menyegzői szokás körül kell keresni a rend eredetét. Esküvő után az *új asszony harisnyakötőjét az új férj leoldotta, szétszabdalta és kiosztotta a barátai között*. A harisnyakötő szimbolikus jelen-

tőségét nem kell magyarázni. A leoldás és szétosztás szokását az udvarnál a királyi vőlegények is követték s így a térdszalagrend, helyesebben harisnyakötő-rend alapítása alkalmasint valamely fejedelmi esküvő emlékére

Így vonulhatott be ez az intim női toalettcikk a lovagi rendek komoly történetébe.

